

כיסוי וגילוי באישה

על הצורך בגדרי צניעות אחרים, היוצרים יחסים נכונים יותר בין גברים ונשים

"גברים ונשים מתבקשים לקחת מידה שווה של אחריות לראיית עצמם תחת מבטו החודר, חסר-הפחד והסלחני הרבה יותר של ה' אלוקינו".

"עלינו לפתוח את עצמנו לאפשרות של שיח צניעות שאינו מכיר רק בקיומו של הגבר ובצרכיו, אלא כזה המציב מגבלות למבט החודר הגברי, ואף לוקח בחשבון את השלכותיו של מבט חודר נשי, העושה יותר מאשר רק להגיב לצרכים הגבריים"

טובה הרטמן-הלברטל

א. בזכות הצניעות

"מהותו של אדם היא פנימיותו"

סוגיית הצניעות נידונה בהרחבה בשני העשורים האחרונים, הן מהיבטים הלכתיים והן מהיבטים אגדתיים-פילוסופיים. הדרך הצנועה מאת הרב אליקים אלינסון, גן נעול של הרב שלמה אבינר, עוז והדר לבושה של הרב פאלק, כתנות אור בעריכת אופיר שוורצבוים ועמיחי סדן – אלה רק כמה מהספרים הפופולריים מהשנים האחרונות. ההסבר המקובל לעיסוק המוגבר בנושא זה הוא פשוט: השפעת תרבות המערב בת-זמננו שוחקת את קני המידה הבסיסיים ביותר של הצניעות. העיסוק הדתי בשאלת הצניעות מבקש למצוא היגיון בעולם המשתנה במהירות, וגם – מה שחשוב עוד יותר – לנקוט כלפיו מעשה של התנגדות: זהו ניסיון מאולתר להתארגן להגנת הקהילות שלנו מפני השפעות משחיתות של ראוותנות יומיומית, שהפכה עבור התרבות החילונית המודרנית פחות או יותר לנורמה.

בדיק בהקשר זה בחרו נשים אורתודוקסיות רבות לעטות על עצמן את אדרת הצניעות כאמצעי להעצמה נאו-פמיניסטית. אל מול האתוס המערבי המשחית והמושחת, הנראה כמעוניין רק בערטול הנשים להנאת הגברים, נתפס מעשה ההתכסות העצמית כחתרנות – התגשמות של כוח נשי וגאוה יהודית

ד"ר טובה הרטמן-הלברטל מלמדת מגדר וחינוך יהודי באוניברסיטה העברית בירושלים.

תומס אבקרמבי, "אישה עם ציפור בכלוב", קבול, אפגניסטן 1967

(טקטיקה דומה ננקטה על ידי נשים מוסלמיות רבות, המוצאות עצמן בעמדה מקבילה לזו שלנו). זהו, אם כן, הסבר מושך לשיח הצניעות הגואה בעולם האורתודוקסי, הסבר המשתלב עם ערכי צניעות מסורתיים, כגון ענוותנותו של עם ישראל שנבחר לקבל את התורה, ענוותנותו של הר סיני עצמו שזכה שעליו תינתן התורה וכדומה.

ואכן, מסתבר שהמעטה בערך החיצוניות לטובת הפנימיות היא מאפיין המגדיר את כלל ישראל. זהו ערך שלא רק שיש לשמר אותו, אלא חובה לחתור אליו, כפי שעולה מספר מאמרים בנושא צניעות המשמש תלמידות מדרשה:

מהותו של האדם היא פנימיותו – "כי זה כל האדם". האדם איננו אוסף אברים, עיניים, ידיים וכ'; האדם איננו הדברים החיצוניים שבו, המאפיינים בדרך-כלל בעלי חיים [...] האדם הוא מכלול האישיות שלו. ופיתוח האישיות הוא התפקיד העיקרי המוטל עליו.¹

יכולתי להפסיק כאן. לו הייתי עוצרת פה, הייתי בחברה טובה; משום שממש כאן נעצר רוב השיח האורתודוקסי הנוכחי בענייני צניעות, תוך סיפוק עצמי וחזוק קהילתי. יכולתי להפסיק כאן גם מפני שכל מה שאמרתי עד כאן על יוקרתו וחשיבותו של ערך הצניעות

בוודאי לא קשה לתמוך במודל זה, המציג את הצניעות כתהליך שבאמצעותו אפשר להשיג מימוש עצמי. יחד עם ההבטחות להעצמה עצמית ולחתרנות תרבותית המתוארים לעיל, הצניעות מסתמנת כערך טוב כל כך, שנראה שקשה למצוא בה פגם כלשהו.

החברה הדתית שמה במרכז המבט שלה את החשש מן המחשבות והמעשים האסורים הלכתית, אשר עלולים להיגרם לגבר מצפייה בגופן של נשים. 'התכסו', אומר המבט החוזר הזה לנשים, 'כדי שלא יהיו לי שום הרהורי עברה'

הוא באמת נכון. ועם זאת, למרבה הצער, יש לכך קשר מועט ביותר עם האופן שבו נחווית הצניעות, הן בעבר והן בימינו, על ידי נשים אורתודוקסיות, המנסות בתום לב לחיות חיים צנועים. ואכן, הייתי מפסיקה כאן אילו לא נראה היה לי שהתבוננות מקרוב במקורות אלה העוסקים בצניעות – חושפת שאלות אחרות, עמוקות ומציקות יותר.

הבה ונסתכל שוב בקריאה להסתכל על הפנימיות שלנו כמתפתח האמיתי לזהותנו ולצמיחתנו האישית. אידאל זה קוסם לנו בדיוק בגלל האוניברסליות שלו, שוויון הערך המרומז בחיים הפנימיים של כל אחד מאתנו, וסוג היחסים שהוא מציע עם העצמי ועם האחר. קל ללכת שבי אחר אידאל זה, שמהדהד בנו באופן כה עמוק, ושבמה הבסיסית הוא נכון כל כך ומעל לכל ויכוח – עד שנזכרים בשימוש הנפוץ בו: ב'דרגון האורתודוקסי בן-זמננו, מתייחס המונח 'צניעות' בראש ובראשונה (גם אם לא באופן בלעדי), לאחריות המוטלת על נשים ועל ילדות דתיות לעמעם את ההשפעות המעוררות העזות של נוכחותן הנשית על היצר המיני של הגברים סביבן – באמצעות התנהגותן, ובמיוחד באמצעות לבושן.

איך הגענו משם לכאן? למה בספר המאמרים הפופולרי במדרשות, **כתנות אור**, מופיעה – מיד אחרי אותה הצהרה שציטטתי על הפוטנציאל האוניברסלי לשינוי פנימי הטמון בצניעות – השאלה: "האם עיקר האשה הוא גופה או אישיותה?" בלי שתהיה לכך מקבילה לגבי השלכות הצניעות עבור גברים?

השאלה למה קפיצה חד-צדדית שכזאת נחשבת הגיונית לא רק שאינה נענית – היא אף פעם לא נשאלת. והלוא השאלות הללו חייבות להישאל! מדוע ספר זה הוא קריאת חובה במדרשות, בשיבות ובמכללות של נשים, ולא במוסדות תורניים גבריים? למה הרוב המוחלט של הפלט הספרותי העוסק בצניעות מופנה לקהל נשי? מדוע הוא מטיל את הצניעות קודם כול לספירה של האחריות הנשית, ומשווק כמעט באופן אקסקלוסיבי לקהל הקוראות הנשי? ולסיום: למה, מתוך שלושים ואחד

המאמרים המרכיבים את הספר, עשרים ושבעה מהם נכתבו על ידי גברים? הפילוסוף הצרפתי מישל פוקו, בספרו תולדות המיניות, מציע הסבר למגמות דומות של פלט תרבותי מוגבר, במיוחד בשיח הנוגע למיניות. הוא היה משועשע לראות חברה שדיברה באופן אינסופי, נמלץ ופרובוקטיבי על ההדחקה המינית שלה. הרעיון של פוקו הוא שכדי לדעת מה אנשים באמת אומרים, עלינו להתרכז בתוכן של מה שהם מדברים עליו ולא בתופעות שהם טוענים שהם מדברים נגדן. כנשים אורתודוקסיות, אנחנו יכולות לגלות אירוניה דומה (גם אם הפוכה) במקרה זה, של גברים דתיים המדברים ללא הפסקה, ובאופן ספציפי ביותר (עד רמת המפרק – איזה מאזורי גופה של האישה הם המעוררים ביותר ולמה) – הכול בשם גינדיה המוחלט של הפריצות. בחלק העוסק בצניעות בספרו של הרב אבינר, **עם כלביא**, נושאת כותרתו של כל פרק את שמו של פריט לבוש נשי אחר, הנדון בפירוט הלכתי קפדני. ספרו של הרב פאלק, **עוז והדר לבושה**, כולל איורים של חלקי גוף בעייתיים – עצמות בריח, למשל – במצבים הולכים ומתקדמים של התערטלות, תוך מיפוי שיטתי של מעמדו ההלכתי של המחשוף ההולך וגדל.

במילים אחרות: דיון כל כך בוטה ובלתי פוסק על החובה לכסות את גוף האישה, כולל בעצמו סוג של חוסר צניעות קדחתי, שבהחלט עלול להיות סימפטום של אותה בעיה שעמה הוא אמור להתמודד. אפשר להעריך שהשיח הנוכחי, שבנימת קולו אפשר לזהות רמה גבוהה של עוררות, משקף אולי לא רק מרירות כנגד חוסר הצניעות המערבי, אלא כניעה להשפעותיו המשחיתות.

ב. הפבט החוזר הגברי הדתי

המניעים לכיסוי האישה

כדי להתיר את סבך החוטים המובילים למצב הנוכחי, יש להסתכל מקרוב יותר באמצעים ובמניעים ששימשו את היהדות לאורך הדורות בדרישה לכיסוי הנשים. בעצם, אלה הם אותם אמצעים שמביאים את החברה המערבית

בזמננו לדרוש מהנשים לגלות את גופן; לשם כך יש לנתח את מצבה המורכב של הקהילה האורתודוקסית, המנסה לגלות מחדש גינונים מסורתיים בעודה משתתפת באופן פעיל ובלתי נמנע בחיים המודרניים.

1. בושה ונחיתות

מקורות מסורתיים רבים מדברים במפורש על התכסות נשית מתוך בושה. דוגמה קיצונית לכך מופיעה במדרש:

שאלו את רבי יהושע [...] ומפני מה האיש יוצא ראשו מגולה והאשה ראשה מכוסה? אמר להן: (משל) לאחד שעבר עבירה והוא מתבייש מבני אדם – לפיכך יוצאת וראשה מכוסה.²

מסורת מדרשית זאת מרחיבה את בושת המעשה הקדמון של חווה, העוברת בירושה, כמו גן רוחני דומיננטי, לכל הנשים בכל הזמנים, ובכך הופכת לחלק מהותי של 'היות אישה'. מובן לגמרי שמי שחיה בתוך ענן של בושה קדמונית תרצה לכסות את עצמה בצאתה לפגוש את העולם שטימאה. עוד יותר מובן, כמובן, שמישהי כזאת לא תרצה לצאת כלל. תפקידם של הגברים, צאצאי הישירים של אדם, הוא לשמור את האישה מאחורי גדר, משום שחטאה של חווה מהווה עבורם איום נוכחי וחי, סכנה מתמדת.

אריסטו, אחרי שהאריך עד אין קץ בהוכחת נחיתותן האונטולוגית של נשים לעומת גברים, סבר ש"טבעי" הדבר שתימנע מנשים האזרחות וההשתתפות הפעילה ב"אגודה הסופית והמושלמת" – כלומר, הפוליס. גם הרב קוק, בתשובה המפורסמת שלו על נשים בתפקידים ציבוריים, אף שהוא נמנע מקטגוריות שיפוטיות באופן כה בוטה, מגיע לפסק זהה שאוסר על השתלבות נשים במרחב הציבורי.³ בניגוד לאריסטו, הרב קוק אינו מבסס את עמדתו על טיעון פילוסופי, אלא, באופן טבעי, על מקורות יהודיים. זרם דומיננטי במחשבה היהודית הן בעת העתיקה והן בימי הביניים זיהה נשים באופן סכמטי עם גשמיות, עם חומר: בניגוד לגבר, שטבעו האמיתי טמון באינטלקט שלו או בנשמתו. הפרדיגמה האפלטונית הזו, שהתקבלה בהתלהבות על ידי הרמב"ם,⁴ ראתה את האישה כבעלת מיניות

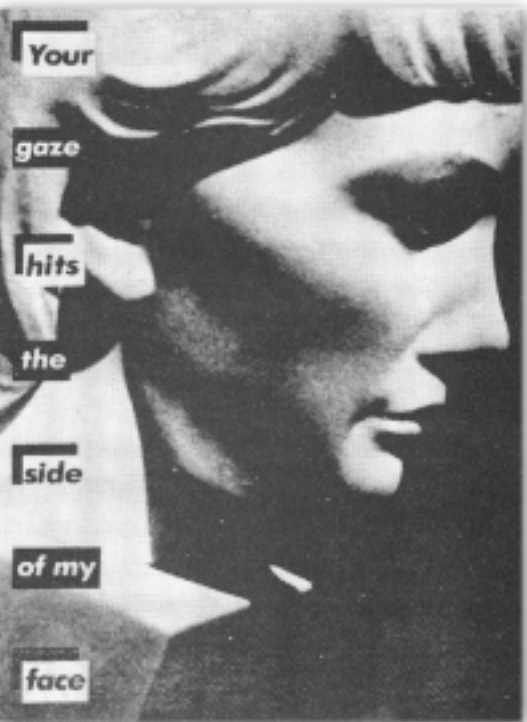

מתברר, אם כך, שלכל הדיון הזה בצניעות, שנשים לכאורה נמצאות במרכזו, יש קשר מועט מאוד לנשים. בשיח הצניעות נשים היו ונשארות אובייקטים: הן נמדדות לא על פי מלאות הווייתן, אלא על ידי ההשפעות הפוטנציאליות של חלקי גופן השונים על חיי הרוח של הגברים

על רקע זה, התעצמותה של ספרות הצניעות המכוונת לנשים, אשר נכתבת על ידי גברים, נראית הגיונית לחלוטין. רק גברים יודעים מה מעורר גברים, ורק הנשים יכולות למנוע עוררות זאת, על ידי לבוש צנוע. תפקידן של נשים הוא פשוט לקבל את המידע הזה כפי

החברה הדתית שמה במרכז המבט החודר שלה את החשש מן המחשבות והמעשים האסורים הלכתית אשר עלולים להיגרם לגבר מצפייה בגופן של נשים. 'התכסוי', אומר המבט החודר הזה לנשים, 'כדי שלא יהיו לי שום הרהורי עברה'. האתוס הזה הוא שמייצר כל כך הרבה מן ההיבטים של מערכות יחסים בין גברים לנשים בתוך החברה האורתודוקסית, למשל - מבנה בית הכנסת. כמה נשים שניסו לשנות את מיקום המחיצות המותירות אותן מאחור שמעו שקדושת בית הכנסת תלויה בכך שגברים לא יוכלו לראות אותן? גישה זו תלתה את הנשים לאורך ההיסטוריה היהודית כקישוטי מרפסת, כנברשות בבתי הכנסת, והשאירה אותן מוסתרות בדרכים שהן מעל ומעבר למה שדורשת ההלכה. אנו מוצאים, אם כן, ארכיטקטורה שלמה הבנויה סביב רגישות לצורכיהם של גברים, מתוך הנחה שלנשים אין שום צרכים שיחייבו רגישות דומה.

"המבט החודר שלך מכה בפניי" ברברה קרוגר, 1981

שהוא מועבר אליהן "ולנהוג בהתאם". מתברר, אם כך, שלכל הדיון הזה בצניעות, שנשים לכאורה נמצאות במרכזו, יש קשר מועט מאוד לנשים. בשיח הצניעות נשים היו ונשארות אובייקטים: הן נמדדות לא על פי מלאות הווייתן או האינטגרציה העשירה של הפנימיות שלהן, אלא על ידי ההשפעות הפוטנציאליות של חלקי גופן השונים על חיי הרוח של הגברים.

תדמית ודימוי עצמי

עלינו להקדיש רגע להרהור בכמה מן ההשלכות הסבירות והממשיות שעלולות להיות לדינמיקה מוטה כל כך על הדימוי העצמי של נשים, וגם - מה שלא פחות חשוב - על הדימוי של גברים

ההנחה הזאת, שלפיה נשים נעדרות רעב מיני, מטילה את המשא השלם והמגביל של התשוקה, ואת השבירות והפגיעות הרוחנית שנלוות לה, על כתפיהם של הגברים. על פי האקסיומה הזאת, כל האנרגיה שלנו בתחום הצניעות צריכה להיות מופנית כדי להגן על הגברים מפני חוסר השליטה המיני שלהם. האחריות על ניהול המיניות הגברית מוטלת באופן בלעדי על הנשים, מה שמשחרר את הגברים לעניינים אציליים יותר. נשים, שצריכות להיות רק אסירות תודה על שהמחלה המצערת של חוסר השליטה פסחה עליהן, מתגייסות למלחמה נגד היצר, על ידי עמעום אותם חלקים בגופן שלטענת הגברים הם מעוררים ולכן מאיימים. הגברים, במקום להפנות כלפי פנים את משאבי הזמן, האנרגיה והאינטלקט שלהם, מפנים את מבטם החודר מבלי למצמצם - וכאן שוב, האירוניה של פוקו - כלפי גופן של נשים.

יתר חייתית, חסרת יכולת לשלוט ביצריה הבסיסיים, לעומת הגבר האמיתי' שנתפס כנמצא תמיד בשליטה, כולל על גופו שלו. ציטוט מחיבור של נזירים דומיניקנים במאה ה-15 מדגים זאת יפה: "מהי האישה אם לא אויב לידדות, עונש שאין ממנו מנוס, רע הכרחי, פיתוי טבעי, אסון נחשק, זר ביתי, צרה מושכת, רע של הטבע, צבוע בצבעים יפים!"

2. עליונות - האישה כאובייקט נעלה

אם הדיכוטומיה האפלטונית של גבר-רוח מול אישה-חומר נשמעת קצת ארכאית לאוזנינו המודרניות, הרי זה משום שכזרם של מחשבה - ולכן גם כהצדקה לכיסוי הנרחב של נשים - היא כבר 'צאה מן האופנה'. תהיה זאת הפרזה לקבוע שהיא ננטשה - היא עדיין קיימת כזרם מחשבתי בעל רמות משתנות של סמכות בקרב קהילות ותרבויות שונות, וכמובן באינספור טקסטים שנותרו עמנו - אבל בסך הכול דעכה גישה זו ממרכזיותה, ואת תפקיד הַצְדָקָת הצניעות תפסה כעת דיכוטומיה הפוכה: גבר-חומר, אישה-רוח.

גם חלוקה הפוכה זו, הרואה בגברים מצבורים קלי-דעת של כמיהה קדמונית ותשוקה הורמונלית, ובנשים יצורים מהוגנים עד כדי חוסר תנועה, העומדים במדרגה אבולוציונית גבוהה יותר מן הגבר (הן מעדיפות מערכות יחסים, מתעבות שפלות וחסינות מפני תשוקה גופנית טהורה) - היא מגמה בעלת אילן יוחסין שווה בגודלו לזה של קודמתה.

המבט החודר הגברי

כבר לפני כמעט שני עשורים בודדו וסיווגו מבקרות פמיניסטיות את הדינמיקה המרכזית הזו של הלבוש בעולם האורתודוקסי בן-זמננו, וטבעו את הביטוי 'המבט החודר הגברי'. הן הסבירו שבתוך ההגבלות וההגדרות של המבט הזה, המקיף-כול, גופן של נשים מוערך, מוסדר ומוגדר לא רק ביחס לגברים הצופים בהן, אלא גם עבור הנשים עצמן. במובן מהותי ומייאש, מערכות היחסים של הנשים עם גופן שלהן ועם גופן של נשים וגברים אחרים - עם הגופניות עצמה - מוגדרות במידה רבה דרך המבט החודר הזה.

הצניעות, כפי שהיא מיושמת בימינו, משרתת את המבט החוזר הזה כעבד, ולכן היא דווקא מזינה ומחזקת אותו

וכאן עלינו להתחיל לשאול שאלות כאבות ואימהות: איך אנחנו יכולים, במצפון נקי, לגדל את בנותינו בתוך חברה שנראה שהיא שוקדת לעמעם את קולותיהן תחת שכבות של ביגוד ושל תחושת-אשמה מינית? איך אנחנו יכולים לעודד את בתנו להשמיע את קולה שלה בתוך מסורת, שנראה לעתים קרובות שהיא מתעקשת לומר לה: הסתכלי על עצמך כפי שאת נראית על ידי אחרים?

ובסופו של דבר, איך נפעל לקראת המודלים האינטגרטיביים של העצמיות, שהם הצניעות האמיתית – של חיים באופן רוחני בתוך גופנו, ובאופן גופני בתוך רוחנו?

ראוי להבהיר, איני טוענת כאן שאין הבדלים בין נשים לגברים, אלא שהייצוג האורתודוקסי של ההבדלים האלה הגיע למצב של קריקטורה, ושהקריקטורות האלה, חדורות בסמכות של חוכמה דתית ושל חוק טבעי, מכתיבות את המדיניות ההלכתית ואת הנורמות החברתיות. מה שנותר לנו הוא המחשה של מודל קיצוני של בריונות יחד עם חוסר-ישע מיני גברי; התעלמות מנשים כבעלות מיניות; וקדחתנות בלתי-מרוסנת לכסות אותן תחת שמכות מחניקות של חרדה רוחנית-נפשית שאינה שלהן.

ג. אין הקלה: הפבט החוזר הגברי הפערבי

לא מפתיע, אם כך, שמספר גובר והולך של נשים אורתודוקסיות החליטו, במידות משתנות, להרחיק מעצמן את קני המידה והמנהגים המסורתיים של הצניעות. הרבה מן הנשים הללו פנו למקומות אחרים, כדי למצוא מודלים שעל פיהם יוכלו לחשוב על המיניות הנשית ועל היחסים בין המינים, וגם לקיים אותם – מודלים המתאימים יותר לתפיסתן האינטואיטיבית את עצמן, את עולמן ואת האל. כיוון שהאפשרויות מוגבלות למדי – התרבות המזרח-תיכונית, כמו גם זו של המזרח הרחוק, לא נראית מתאימה – נמצאה החברה המערבית המשוחררת, הפוסט-פמיניסטית, כבחירה המתבקשת. הגמישות הליברלית שלה לגבי תפקידי המינים, צעדי העצומים של

עליהן, הן היו לובשות כולן בדי יוטה. במחקרים חדשים על חינוך לחיי משפחה מדווחים המורים שוב ושוב על כך שהם מלמדים את הבנות, באופן ברור ביותר, שבהן תלוי הדבר לדאוג שהבנים שאיתן בבני-עקיבא לא יחטאו.

אנט מסא'ה, ההיסטוריה של השמלות 1990

כנשים, אנחנו מקבלות לרוב על עצמנו את תיאור הגברים כמפחידים וכחלושים ב־זמנית. התשוקה הגברית היא קדמונית ומשעבדת, וכל אישה החוששת לביטחונה – שלא לדבר על טהרתה – ראוי שתהיה מחמירה ככל האפשר בהתכסותה כדי להגן על עצמה מן הכוח הקדמוני הזה. הנשים, אם כך, המתפקדות כמזינות, כאמפתיות וכתומכות – מגויסות גם כמגוננות על הגברים מפני אותו כוח.

בעינינו. מטרתיה הנאצלות של הצניעות – כפי שהן מנסחות ברבים מן הספרים הנזכרים – נראות בנקודה זאת רחוקות במידה מייאשת. בעצם, לא תהיה זאת הפרזה לומר שהצניעות, כפי שהיא מקוימת למעשה, פועלת באופן בוטה נגד מטרת אלה. תחת אורה הבהוק של מנורת חדר הניתוח ההלכתי שבו נבדק גופן, ותחת המבט החוזר הגברי שממנו אין מפלט, מבט שהוא משתלט ומבוהל לסירוגין אבל אף פעם לא פחות ממחמיר – נשים מעודדות, הן בגלוי והן במרומז, לחשוב על עצמן לא במונחים של פנימיות, של השלם שהוא גדול מסך חלקיו, אלא במונחים של החלקים עצמם – זה מה שאנחנו מכנים 'צניעות'.

אין צורך לומר שלא מופנית שום תשומת לב למה שנשים עלולות למצוא כמעורר או כמסיח את הדעת בקשר שלהן עם ה'. הצגת הנשים כיצורים טהורים, רוחניים וא־מיניים, הופכת אותן ל"לא נחוצות" מבחינה הלכתית ביותר ממוכן אחד. אנו נותרים עם מערכת חסרת איזונים ובלמים, שבמקום שתדרוש מגברים לטהר ולזקק את מבטם החוזר, היא מאפשרת להם להיכנע לו בלב שקט. הצניעות, כפי שהיא מיושמת בימינו, משרתת את המבט החוזר הזה כעבד, ולכן היא דווקא מזינה ומחזקת אותו. במקום לעודד גברים להתערב ולקחת אחריות על המיניות שלהם, מלמדים גברים לייחס זאת לחולשה אינהרנטית וחשוכת מראש בעצמם ולתבוע מהנשים – ולא מעצמם – להביא להם גאולה ומזור.

הדגמה מטרידה במיוחד של ראייה זאת שמעתי מתלמידה במדרשה לבנות: מורה צעיר הניח קערה של רוגעל'ך במרכז השולחן לפני שיעור הערב שלו. כשהנערות הושיטו ידיים לרוגעל'ך הוא עצר בעדן, והסביר שעליהן לחכות עד סוף השיעור. קערת הרוגעל'ך נשארה במרכז השולחן, וכשהנערות הורשו סוף סוף לקחת מהן, הוא אמר בדרמטיות: 'זכרו כמה דעתכן הייתה מוסחת על ידי הרוגעל'ך האלה. זה בדיוק מה שאני מרגיש כשאתן מתלבשות לא צנוע'. אישה צעירה אחרת סיפרה לי על אחד מרבניה שהבהיר לתלמידותיו במהלך טיול, שלו היו יודעות על מה באמת חושבים גברים כשהם מסתכלים

החברה המערבית, למרות כל החופש והפתיחות שבה, למרות כל הצעדים האמיתיים שלה לקראת פתיחת טווח-אפשרויות חסר-תקדים בתחום תפקידיהן של נשים, אוכפת משטר חמור של דיכוי מגדרי בכל הנוגע לגוף האישה

לימוד האישה לומר "לא" באופן משכנע ותקיף – לא רק לבני זוגן, אלא לעצמן. מה שדגש זה משקף על אודות הדימוי העצמי של נשים בתוך התרבות המערבית הוא בד בבד משמעותי להפתיע ומצער במידה עצומה: זהו דימוי עצמי חלול – מה שהפסיכולוגית מישל פיין מאוניברסיטת קולומביה מכנה 'השיח החסר של התשוקה'⁵ במיניות של נשים. נשים רבות חיות בתחושה של חובה כלפי התשוקה המינית הגברית: התחושה שהן פשוט אינן רשאיות לומר 'לא'. עבור אותם גברים העומדים בסטנדרטים תרבותיים אלה המצב הפוך: לעתים קרובות הם מרגישים שכשהם מפנים את תשומת-לבם המינית כלפי חברה במין השני, הם בעצם מרעיפים עליה ברכה.

ד. דרוש שינוי - צניעות בתוך שוויון

על רקע מצוקת הגוף של נשים בחברה המערבית, מצטיירת החברה המסורתית כבעלת קסם מסוים. עדיף שגופך יכוסה ויודח אל השוליים, מאשר שיופשו ויימתח על מיטת סדום. עם זאת, למרבה הצער, המבט החודר הגברי האורתודוקסי רחוק מלהדיח את הגוף הנשי לשוליים: בזמן האחרון הוא מציב אותו בקדמת הבמה התרבותית. המגמה הזאת של גברים דתיים, המדברים ללא הפסקה על גופן של נשים, דיבור שהוא מלא תשוקה וירידה לפרטים – והתפיסה שהדיון הזה מתקיים תחת האמתלה של 'צניעות' – מעלות בקלות רעיונות פרוידיאניים של סובלימציה, ומזכירות את האירוניה התרבותית שפוקו תיאר כה במדויק.

בעבודתי כפסיכולוגית, הזדמן לי לדבר עם אנשים רבים ושונים במגזרים מגוונים של העולם האורתודוקסי, ומצאתי שבנושא זה שדכניות הן מקור בעל ידע ראוי לציון. זהו אולי המקום האחד בתוך החברה האורתודוקסית שבו התשוקה הגברית הופכת בוטה, באופן מפתיע למדי. כמעט כל

האון הפרימיטיבי – ספורט, מין – ומשפילה את אלה שרמות הטסטוסטרון שלהם נשפוטות כנמוכות מן הנחוץ. החוכמה הרשמית, כמו גם חוכמת הרחוב, מצהירה שכדי להיות 'גבר אמיתי' נחוצים תחרותיות עזה ותוקפנות בכל תחום גברי קולקטיבי, וגם גישה מתירנית, ציידית, של "תפוס כפי יכולתך" כלפי נשים.

אפרודיטה, טורקיה 1975 צילום: דייוויד בריל
"הראייה המסורתית את הנשים מבקשת לכסות את גופן"

המתכון הזה לזכריות הוא רעיל בביורר ואינו מועיל לרוב הבנים והגברים הממשיים במערכות היחסים שלהם זה עם זה, שלא לדבר על יחסיהם עם הנשים שביניהן הם חיים.

והנה, תפקידן של הנשים כשומרות השער המיני, כאחראיות על כל התמרורים המיניים של 'עצור' או 'סע' – מועתק בשינויים קלים בלבד לתוך החברה המערבית המודרנית. רוב הסדנאות בתחום אונס על ידי בני זוג, למשל, משווקות ומועברות בראש ובראשונה (אם כי לא באופן בלעדי) לנשים. הדגש מושם על

הפמיניזם שפתח שלל אפשרויות אישיות ומקצועיות בפני נשים, ואווירה כללית של פתיחות מינית – כולם נראים כמבטיחים את סוג החירות שהנשים הללו לא ידעו בעבר; החירות לגלות ולבטא קולות בתוך עצמן שהנורמות המסורתיות עודדו, או דרשו, את דיכויים.

מה שקורה לעתים קרובות במקרים אלה הוא, שלאחר תקופת ירח דבש קצרה מפציעה אצל הנשים ההבנה הדקה שמה שהגיעו אליו הינו, בכמה מובנים מהותיים מאוד, דומה להטריד למה שחשבו שהשאירו מאחוריהן. הן מגלות שהחברה המערבית, למרות כל החופש והפתיחות שבה, למרות כל הצעדים האמיתיים שלה לקראת פתיחת טווח-אפשרויות חסר-תקדים בתחום תפקידיהן של נשים, אוכפת משטר חמור של דיכוי מגדרי בכל הנוגע לגוף האישה. אותו גוף משמש אובייקט ומתנהל על פי צרכיו ורצונותיו של המבט החודר הגברי הבלתי ניתן לסיפוק. ואולם, בניגוד לראייה המסורתית את הנשים המבקשת לכסות את גופן, המבט החודר המערבי אינו מנסה כלל לכבוש ולדכא את הדחף המיני הגברי, אלא דווקא מאדיר אותו ועל כן הוא מפשיט ומגלה את גופן של הנשים. במקום לנסות להחליש את היצר, המבט החודר הגברי המערבי בוטה וגלוי בתשוקותיו הגופניות ובצורות הבסיסיות של התאוה – בדרישתו הנחרצת שנשים תשרתנה את התשוקות האלה על ידי כך שתחשופנה את גופן, בציבור ובפרטיות, ותישארנה חשופות כאובייקטים זמינים של עונג לצריכתם חסרת המאמץ של הגברים.

הדחף המיני הגברי הופך כאן למזוקק, טבעי, רומנטי – אפילו מקודש. אותם גברים שפועלים על פיו מקבלים ייפוי-כוח תרבותי מלא. ההערצה האמריקאית לספורטאים, למשל, ממשיכה לעתים קרובות גם אחרי שהם מבצעים פשעים חמורים. החברה המערבית מתגמלת את אותם בנים שמצליחים בתחומי

אלינור קארוצ'י, ללא כותרת 1994

"הצניעות הדתית... אינה מגוננת מפני הסקסואליזציה המקיפה של גופן של נשים"

של ה' אלוקינו. כך עלינו לפתוח את עצמנו לאפשרות של שיח צניעות שאינו מכיר רק בקיומו של הגבר ובצרכיו, אלא כזה המציב מגבלות למבט החודר הגברי, ואף לוקח בחשבון את השלכותיו של מבט חודר נשי, העושה יותר מאשר רק להגיב לצרכים הגבריים.

דרישות אלה כוללות בבסיסן כמובן היבטים טכניים של התכסות והתגלות, אבל הן מרחיקות לכת מעבר לכך: כמחזיקי התורה – ערכיה ומצוותיה – אנחנו צריכים לשאוף לגלות את דרישות הצניעות מחדש, באופן הכי משמעותי מבחינה אישית, הכי נרחב מבחינה מעשית, והכי גואל מבחינה קהילתית. בקיצור, עלינו ליצור קוסמולוגיה חדשה, שבה גברים ונשים מאיישים את כדור הארץ ביחד – את בתי הכנסת שלנו ביחד – לא כבני עולמות שונים, אלא כקהילה קדושה אחת, ומגלמים ביחד את המצווה: הצנע לכת עם ה' אלוקיך. ■

זכרים, ומתקבל על ידי נשים כאילו היה הוראה אלוהית. הנתק החד-צדדי הזה הוא, בעיניי, המקור לכל כך הרבה צורות של השחתה ששיטות המגדר השונות מעוררות – ושבסופו של דבר הן הרסניות עבור גברים בדיוק כמו עבור נשים, ואינן משרתות אף אחד משני המינים. העובדה שהמבט החודר הגברי נע בכיוון אחד בלבד – כמו גם הדרך שבו הוא גורם לנשים לטעון במיניות מופרזת הן את גופן שלהן והן את תפיסתן לגבי גברים – זוהי בדיוק מהותו של חוסר הצניעות – זהו הגורם הראשון של המתירנות והכפייה, שממנו נובעים כל שאר העיוותים.

השדכניות שאתן דיברתי, מדווחות שרובם המכריע של הגברים שהן משדכות לא רק שידועים מהי מידה 38, אלא הם מציבים אותה כמקסימום המוחלט שהם מוכנים לשקול עבור כלתם המיועדת – עילה לביטול העסקה בדיוק כמו הבדלי תפיסת עולם או פוריות. כאן מתברר בפירוש שהצניעות לא מצליחה אפילו לכסות את גופן של בנות אורתודוקסיות מפני המבט החודר המערבי הרעבתן, והן אינן חבויות מן ההשלכות המכאיבות של החיים בחברה המערבית. הצניעות, כפי שהתגבשה בחברה הדתית, אינה מגוננת עליהן מפני הסקסואליזציה המקיפה של גופן של נשים, שזכתה לביקורת כה מוצדקת הן מצד פמיניסטיות והן מצד יהודים דתיים. הקהילה האורתודוקסית בארץ ובארצות הברית, מדווחת על גידול מהיר ביותר בהפרעות אכילה בקרב נשים צעירות (במרפאות להפרעות אכילה אצל נערות גוברת הדרישה לרמות הולכות ומחמירות של כשרות). אימהות מספרות על כך שבנותיהן דוחות בשלושה חודשים את פגישות השידוך או "דייטים" ראשונים שלהן, כדי לשקוע בדיאטות של הרעבה עצמית. מעניין לציין שזהו תחום אחד שבו ההבדל בין נשים חרדיות לבין נשים אורתודוקסיות-מודרניות הוא זניח למדי.

השיח המיני, המשותף לאורתודוקסיה הדתית ולחברה המערבית, מעוצב כמעט ורק על ידי

למעשה, מצוות הצניעות היהודית מדברת בדיוק כנגד חוסר האיזון הזה: "הצנע לכת עם ה' אלקיך". מילת היחס 'עם' היא מדויקת ומשמעותית: לא מתחת, לא מאחורי, אלא 'עם'. עבור כל מודל אמיתי של צניעות, הכרחי שוויון – 'היות עם' – בין הצדדים המעורבים. ואם אמנם אנחנו, גברים כנשים, ראויים ללכת עם ה', האם ניתן להעלות על הדעת שאיננו ראויים ללכת בצניעות אלה עם אלה? גברים ונשים מתבקשים כאן לקחת מידה שווה של אחריות לראיית עצמם לא לפי הדימויים ההדדיים שנוצרו בשל הסתגרות ותפיסות שגויות, אלא תחת מבטו החודר, חסר-הפחד והסלחני הרבה יותר

1. מתוך המאמר של הרב יעקב אריאל 'הצניעות במבט אידיאלי' בספר **כתנות אור – ביור אמנוני בסוגיית הצניעות** (עורכים אופיר שוורצבוים ועמיחי סדן), ירושלים תש"ס, עמוד 62.
2. בראשית רבה יז, ח.
3. **מאמרי הראיה ח"א עמודים 189, 191.**
4. ראו **מורה נבוכים**, חלק ג, פרק ח.
5. Michelle Fine 'Sexuality Schooling and Adolescent Females: The Missing Discourse of Desire', *Disruptive Voices: The Possibility of Feminist Research* 1992 pp. 13-60

לחברינו
אריאל בראון
ומרדכי קהת

תנחומינו במות עליכם אביכם
חבר התנועה

ד"ר ברוך הורוויץ

ז"ל

תנועת
נאמני תורה ועבודה

